

דף שבועי

בס"ד

פרשת לך לך, תשפ"א, מספר 1391

"אמרי נא אחותי את, למען ייטב לי בעבורך" – הדילמה המוסרית שמעון שרביט

השאלה החמורה ביותר היא השאלה המוסרית: האם קיווה אברהם לקבל רכוש תמורת 'מסירת' אשתו, כמשתמע לכאורה מדבריו 'למען ייטב לי בעבורך וְחִיתָה נְפֹשִׁי בְגִלְלָךְ' (שם: יג)? רש"י וראב"ע לא היססו מלפרש כן. "למען ייטב לי בעבורך" – יתנו לי מתנות" (רש"י). "וטעם 'ייטב לי' – דורון ומנחה" (אבן עזרא), אבל רוב הפרשנים שוללים טענה זו, ולא מתוך הגנה על אברהם.

רמב"ן מבקר את התנהגותו של אברהם: "ודע כי אברהם אבינו חטא חטא גדול בשגגה, שהביא אשתו הצדקת במכשול עון, מפני פחדו פן יהרגוהו. והיה לו לבטוח בשם¹, שיציל אותו ואת אשתו". אבל הוא מנסה להבין את התנהגותו: "והיה חושב שיחיו נפשם ברעב, ויבא להם ריוח והצלה מאת הא-להים לשוב, או שיתכן להם לברוח לארץ כנען בהתיאשם ממנה".

רד"ק דחה את הביקורת ויצא להגנתו של אברהם: "כי אם היה יודע זה מתחלה, לא הלך למצרים אלא היה סובל הרעב, ולא שיפקיר את אשתו; ולא ירא שיאנסו אותה ממנו וישכבו עמה". לדעתו, "לא יעשו פעמים רבות שישכבו אותה לעיניו, כי זה יהיה חמס רב וחמס תמיד, לא יסבלו אנשי העולם". רד"ק טורח לנקות את אברהם מכל חשד של תאוות בצע. לדבריו, כל המפרש כן, טועה מצד הלשון. פירוש הכתוב הוא: הצלע השנייה מפרשת את הצלע הראשונה: "למען ייטב לי בעבורך" דהיינו 'וְחִיתָה נְפֹשִׁי בְגִלְלָךְ'², כלומר הטובה היא שלא יהרגו אותו... חלילה לו שיתכבד בקלונה, כי קלונה יהיה קלונו".

אברבנאל מבקר אף הוא במילים קשות את אברהם: "למען ייטב לי בעבורך" – ומי האיש המעלה שיבחר בחיים עם קלון נמרץ כזה, ויבקש תועלת והטבה בהיות אשתו מזנה עם אחרים.

וְהִי רָעַב בְּאָרֶץ וַיֵּרַד אַבְרָם מִצְרַיִם לְגוֹר שָׁם כִּי כָבֵד הָרָעַב בְּאָרֶץ. וְהִי כַּאֲשֶׁר הִקְרִיב לְבֹא מִצְרַיִם וַיֹּאמֶר אֶל שְׂרֵי אִשְׁתּוֹ הִנֵּה נָא יְדַעְתִּי כִּי אִשָּׁה יִפְתַּ מְרָאָה אֶת. וְהִי כִּי יֵרָאוּ אֶתְךָ הַמִּצְרַיִם וַאֲמָרוּ אִשְׁתּוֹ זֹאת וְהָרְגוּ אֹתִי וְאֶתְךָ יִחִיו. אֲמַרִי נָא אֲחֹתִי אֶת לְמַעַן יֵיטֵב לִי בְּעִבּוֹרְךָ וְחִיתָה נְפֹשִׁי בְגִלְלָךְ... וַיְהִלְלוּ אֹתָהּ אֶל פְּרַעֲה וַתִּקַּח הָאִשָּׁה בֵּית פְּרַעֲה. וְלֹאֲבָרָם הִיטִיב בְּעִבּוֹרָה... וַיִּנְגַע ה' אֶת פְּרַעֲה... וַיִּקְרָא פְּרַעֲה לְאַבְרָם... לְמָה לֹא הִגַּדְתְּ לִי כִּי אֲשַׁתְּךָ הוּא (בר' יב: יט).

בסיפור הזה אין אברהם סומך על עזרת הא-ל, וחסור יותר מכך, שרה אשתו נדרשת בעל כורחה לשקר ולומר שהיא אחותו! למעשה, את קולה של שרה אין אנו שומעים.² אברהם נראה כאיש נבזה המפקיר את אשתו, על מנת להציל את עצמו, ועושה זאת בעבור בצע כסף! והקורא עומד נדהם: כלום זהו אבי האומה וגדול המאמינים?!

הבה נפנה לעיון בכתובים. אברהם, שלא קיבל שום הבטחה מה', החליט לרדת מצרימה לזמן מה מפני הרעב. חששותיו גדולים, משום שהוא יודע מה הסכנה הכרוכה בעובדה שאשתו היפה מתלווה אליו. בדיעבד, לאור תגובת המצרים: "וַיִּרְאוּ הַמִּצְרַיִם אֶת הָאִשָּׁה, כִּי יָפָה הִוא מְאֹד" (בר' יב: יד) אנו מבינים, עד כמה היו חששותיו מבוססים. ובשעת סכנת נפשות הוא סבר שיינצל, אם אך תאמר שרה, שהיא אחותו, אלא שהדברים התפתחו אחרת: "וַיְהִלְלוּ אֹתָהּ אֶל פְּרַעֲה" (שם: טו).³

* שמעון שרביט הוא פרופסור אמריטוס של אוניברסיטת בר-אילן ורקטור המכללה האקדמית אשקלון.

1 מקוצר היריעה לא אעסוק בשני הסיפורים הדומים שבספר בראשית (אברהם ושרה בבית אבימלך, יצחק ורבקה בבית אבימלך), לא בקווים הדומים לסיפורנו ולא בקווים השונים. ואף לא בהשערות באשר להתהוותם.

2 לא קסם לי הביטוי שהוענק לה "עקידת שרה", ואף אין שום בסיס להשערה שהיא קיוותה להרות ממלך.

3 לדעת הפרשנים, הנשים המצריות היו כעורות וכהות עור, וכשנזדמנה למצרים אשה כנענית בהירה ונאה, המצרים, שהיו שטופי זימה נטפלו לה. וכבר כתב

יוספוס פלאוויוס (קדמוניות היהודים, ספר א', עמ' 18): "ומפחדו מפני המצרים הלהוטים אחרי נשים עד כדי שיגעון".

4 רד"ק דוחה טענה זו: "ראוי לכל צדיק שלא יסמוך במקום סכנה על הנס".

5 והראיה, שני הביטויים מופיעים יחד עוד פעם אחת (ובאותו סדר!) ביר' לח: כ: "וַיֵּיטֵב לְךָ וְחִיתִי נְפֹשְׁךָ".

ובלה, מעשה יהודה ותמר. אמר לה: מה אם אלו שהם גדולים וברשות אביהן, לא כסה עליהם הכתוב, זה שהוא קטן וברשות עצמו, על אחת כמה וכמה" (בראשית רבה, פרשה פז).

והיטיב לבטא גישה חינוכית זו רש"ר הירש. הוא אינו נבהל מביקורתם של רמב"ן, אברבנאל ועוד, ואולם הוא מציע פרשנות רחבה למעידות של האבות: "ונראים הדברים במבט ראשון, שהוא סיכן את שלומה המוסרי של אשתו, כדי להחיות את נפשו! והנה, אפילו אין בידינו ליישב את כל התמיהות, אפילו נאלצנו לגזור כדעת רמב"ן... הרי אין בכל זה כדי להביא אותנו במבוכה... אין התורה מעלימה את השגיאות, השגגות והחולשות של גדולי ישראל; ודוקא על ידי כך היא מטביעה על סיפוריה את חותם האמת... ידיעת חטאם של גדולי ישראל איננה מנמיכה את דמותם, אלא להיפך: דמותם גדולה ומאלפת- בעצם החטא שחטאו. אילו הזהירו כולם כזוהר הרקיע, ללא רבב ושמש פגם, היינו סבורים שטבעם שונה מטבענו, והוא למעלה מהישג ידינו... ואין התורה מספרת על חטא, אלא אם כן ענשו בצדו... לעולם אין זה מתפקידנו ללמד סניגוריה על גדולי ישראל... התורה חתומה בחותמת האמת".

ולסיום: פרשה זו זכתה לתשומת לב מיוחדת בדורות האחרונים בפירושיהם של מספר חוקרי מקרא נוצרים, בעיקר מגרמניה, שמדבריהם עולה נימה אנטישמית בוטה. הם מכפישים בגסות את שמו של אברהם, כעולה משתי המובאות האלה:⁹ "מתוך נבלות מבישה מפקיר את אשתו לתאוות שליט נוכרי ומעסק מטונף זה מפיק תועלת חומרית". "חסר לו הרגש האבירי' המחייב את האיש להגן על כבוד אשתו ולחרף את נפשו למות על כך". והם רומזים לתכונות השליליות, ש'הוריש' לבניו היהודים: שקר, ערמה, תאוות בצע, הפקרת האישה. מ"ד קאסוטו¹⁰ דחה באריכות את הטענות החמורות. הוא מפרש את הכתובים על פי הידוע מחוקי אשור (לוח א', סעיף 22): רק האב או האח היו רשאים לעסוק בנישואי הבת, בדרך של משא ומתן על המוהר. אדם שבא למקום עם אשת אדם אחר (והוא אינו יודע שהיא בעולת בעל), עליו להישבע, שלא נגע בה וחייב לפצות את בעלה פיצוי כספי ("ולאברם היטיב בעבורה"). וכפילולוג, הוא מאמץ את פירוש רד"ק לביטויים "למען ייטב... וְחִיתָה..." (שם: יג).

ויותר ראוי היה, שיבחר במוות לבלתי עשות נבלה. גם באמרו 'אֵתְךָ יְחִיו' (שם: יב) הוא מאמר קשה... יהרגו אותי לקחת אותך ואם ימיתוך, היה לי למשיב נפש, אבל לא יהיה כן, כי אותך יחיו, כלומר יתעללו בך, והרי לך רעה גדולה מהמות, ואין ההטבה שיתנו לי מתנות, כמו שכתב רש"י, כי זהו דרך הזונים, אבל המאמר השני הזה הוא פירושו של ראשון, ר"ל שתחיה נפשי בגללך ולא יהרגוני". ואף הוא מנסה להבין את שיקוליו של אברהם: "ואין ספק, שראוי למעולה שיבחר המות יותר מעשותו הנבלה", אבל מאחר שאין ודאות שמותו יציל את שרה, על כן אין טעם, שגם יעשו את הנבלה, וגם ימיתו אותו.

רב סעדיה גאון, מראשוני הפרשנים למקרא, יצא להגנתו של אברהם. אותו העסיקה השאלה, מה יעשה אברהם, אם בניגוד לתוכניותיו, יקחו את שרה. להערכתו, יעמדו לפניו שתי אפשרויות: א. "ידברו עימו עליה בצדק וביושר [ינהלו מו"מ], ואם לא יסכים, לא יקחנה". ב. "יתנהגו עימו בכפייה ולא יבקשו רשות, ואז יש בידו לתת גט, ותהיה מותרת על פי הדין, והם נקיים מעוון חמור. וייתכן שמלכתחילה, ביציאה לדרך, נתנו גט מפני הסכנה".⁶ האפשרות השנייה נראית לנו אנכרוניסטית.⁷

האמנם חטאו האבות?

התורה אינה נמנעת מלספר לנו על חטאי האבות והשבטים: אברהם, שרה, יעקב, יהודה, ראובן, משה ואהרן.⁸ בספרות חז"ל וברבים מפירושי ימה"ב ניכרת הנטייה לנקות אותם בדרך מדרשית אפולוגטית. ואין לעשות כן, משום שהתורה מבקשת לתאר אותם כבני אדם טובים ומוסריים, אך בעלי חולשות של בשר ודם, העלולים למעוד, והם אף נענשים. וזו גדולתה של התורה ובכך אמינותה. למעשה, רק כך יוכלו בני אדם להזדהות איתם כדמויות מופת, כי גם הם בשר ודם ולא כליל השלמות כמלאכים.

גרעין הדברים מצוי במדרש קצר זה: "מטרונא [=גבירה רומאית] שאלה את ר' יוסי, אמרה לו: אפשר יוסף בן שבע עשרה שנה היה עומד בכל חומאו [=שיא התבגרותו והתגברות יצרו], והיה עושה הדבר הזה [כלומר עומד בפיתוי]?" מדבריה משתמע, שיוסף נכשל, אלא שהתורה מחפה עליו. ויפה השיב לה ר' יוסי: "הוציא לפניו ספר בראשית והתחיל קורא לפניו מעשה ראובן

6 ורק רבנו בחיי מזכיר בפירושו אפשרות זאת בשם רבנו חננאל. "כי עכשיו כשבא בגרר גרשה, לפי שהיה ירא שמא יהרגוהו... וגרושין הללו היה מפני הפחד, וזה שאמר הש"י: "והיא בעולת בעל" שלא גרשה, רק מפני הפחד כי אנוס הוא, ונמצא שאין הגרושין גרושין גמורין...".

7 ולא נעלמו ממני מדרשי האגדה הקובעים, שאברהם קיים את כל התורה, ואין מקשין על המדרש. ראו למשל המשנה: שעשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא נתנה (קידושין ד, ד).

8 ובנביאים ראשונים: שאול, דוד, שלמה ועוד. ולא מקובלת עליי הגישה התלמודית "כל האומר דוד חטא, אינו אלא טועה". ואמרה זו נשנית גם לגבי ראובן, שלמה ויאשיהו.

9 על פי קאסוטו, פירוש על ספר בראשית, ירושלים תשכ"ה, עמ' 238.

10 שם, עמ' 244.

דף שבועי

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:

<http://www1.biu.ac.il/parasha2>

כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.

[הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן](#)
יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף